

Izvorni naučni članak
UDK 338.124.4(100)

STRATEGIJA INOVATIVNOSTI KAO FAKTOR ODRŽIVOG RAZVOJA U TRANZICIONOM OKRUŽENJU

Doc. dr Dragan Dukić

Fakultet za menadžment nekretnina – Beograd

dmadukic@gmail.com

Sažetak: Inovacije imaju ključnu ulogu u današnjem medelu ekonomskog rasta i smatraju se veoma važnim faktorom održivog razvoja. Koncept iskorišćenja inovacija u cilju povećanja konkurentnosti nije novi koncept, s tim da je fokus pomeren ka održivom razvoju i iznalaženju što efikasnijih mehanizama za transfer inovacija na tržište. U tom cilju je potrebno definisanje strategije inovativnosti i unapređivanje kompetencija, uz izgradnju inovacione klime, kako na makro nivou, tako i na nivou preduzeća. Takođe je potrebno podsticati razne oblike udruživanja u ljudske, preduzetničke i poslovne mreže, što može delovati kao jači pokretač za tranziciju transformaciju privrede i proizvesti veći i brži prinos od investicija. Međutim, postoji potencijalna nekompatibilnost između strategije inovativnosti i generalne razvojne strategije u tranzicionom okruženju, što može usporiti opšti društveni i privredni razvoj, a inovacije učiniti manje korisnim, čak kontraproduktivnim. Zbog toga je veoma važno da se ove strategije u što većoj meri usklade, u cilju stabilnijeg, održivog razvoja, odnosno većeg i dugoročnijeg efekta od investiranja u inovacije. U radu se ističe značaj i problematika inovacione strategije u tranzicionim okolnostima i sublimira se šta je potrebno preduzećima, odnosno zemljama, da bi inovacije bile brojnije, i efikasnije.

Ključne reči: *Inovativnost; strategija; konkurentnost; tranzicija; održivi razvoj.*

Abstract: Innovation has a key role in today's economic growth medel and are considered very important factor for sustainable development. The concept of innovation efficiency in order to increase competitiveness is not a new concept, bat focus shifted to sustainable development and finding more efficient mechanism for the transfer of innovations to the market. For this purpose it is necessary to define strategies for innovation and improvement of skills, and build innovative climate, both at the macro level and at enterprise level. It is also necessary to encourage various forms of association in the human, entrepreneurial and business network, which can act as a powerful driving force for the transformation of transitional economy and produce higher and quicker return on investment. However, there is a potential incompatibility between the general strategy of innovation and development strategies in the transition environment, which may slow down the general social and economic development, innovation and make it less useful and even counterproductive. It is therefore very important to this strategy as much as possible to harmonize, to stable, sustainable development and greater and longer-term effect of investment in innovation. The paper stresses the importance of innovation strategies and issues in transitional circumstances and summarizes what it takes enterprises and countries to innovation were more numerous, more effectively and efficiently.

Keywords: *Innovation, strategy, competitiveness, transition, sustainable development.*

Uvod

Tokom protekle dve decenije, sve su izraženiji socijalni i ekološki pritisci, odnosno potreba održivog razvoja. Stabilan, dugoročan i održiv razvoj podrazumeva ispunjenje složenih, međusobno povezanih i zahtevnih kriterijuma ekološke, etičke i ekonomske prirode. Ako se to treba ostvariti u tranzicionom ambijentu, onda je to utoliko složeniji zadatak, ali ne i neizvodiv. Održivi razvoj omogućava unapređenje kvaliteta ljudskog života, uz istovremenu zaštitu životne sredine, što je možda najvažniji i najveći dugoročni izazov sa kojim se svet suočava. Inovativnost, kao veoma bitan faktor održivog razvoja predstavlja ključ poslovnog uspeha i pokretač privrednog rasta. Međutim, sve je važnije inovirati strategijski, sistemski, brzo i efikasno. Cilj inovacione strategije nisu samo novi proizvodi i usluge, već izgradnja takve inovativne organizacije, koja se može stalno, svesno i planirano menjati, u cilju iskorišćenja novih poslovnih mogućnosti, koja inovira u svim dimenzijama svog poslovanja, koja brzo reaguje na potrebe korisnika i promene u okruženju tržištu i koja stalno pronalazi kreativna i inovativna rešenja, unapređujući svoje proizvode i procese.

Između održivog razvoja i inovacione strategije, posebno u tranzicionom kontekstu, postoji veoma složena relacija, zbog toga što se u cilju održivog razvoja, inovaciona strategija suočava sa kompleksnim, ponekad i protivrečnim zahtevima. Za razliku od konvencionalnih, tržišnih inovacija, inovacije usmerene ka održivom razvoju (Sustainable Development Innovation – SDI), moraju uzeti u obzir dodatna društvena i ekološka ograničenja i pritiske, kao i brigu za život i opstanak budućih generacija. SDI je stoga kompleksnija, jer obično postoji širi spektar zainteresovanih strana, kao i više kontradiktornih zahteva različitih strana.

Mnogi naučnici i menadžment konsultanti ističu da ovi novi zahtevi nude sjajne mogućnosti za progresivne organizacije, a inovacija je jedan od primarnih načina na koji kompanije mogu da postignu održivi rast. Preduzeća i privrede koje ignorišu argumente održivog razvoja, to čine na sopstvenu odgovornost. Međutim, realnost je da menadžeri u preduzećima imaju velike teškoće u vidu okvira koji nameće potreba za održivim razvojem. Konkretno, njihova inovaciona strategije je često neadekvatna za usaglašavanje sa veoma složenom i, po njihovom mišljenju, neizvesnom prirodom tih novih zahteva. Usled takve nesigurnosti, inoviranje je često teško i rizično. Ipak, suočeni sa sve većim pritiskom da se uvažavaju potrebe održivog razvoja, preduzeća su revidirala svoje poslovne modele. Zbog toga je neophodna strategija koja integriše ciljeve inovacija i održivog razvoja.

Održivi razvoj i inovativnost

Karakteristika savremenog doba je nastojanje da se postigne održiv ekonomski razvoj, poveća zaposlenost i životni standard [18, str. 337]. Jedan od osnovnih koncepata ekonomike prirodnih resursa i životne

sredine jeste koncept održivosti, odnosno održivog razvoja. Uprkos različitim interpretacijama koje se u literaturi mogu naći, ovom konceptu danas pripada centralno mesto u razmatranju drugoročne perspektive opstanka i napretka čovečanstva. Održivi razvoj (sustainable development) predstavlja integralni ekonomski, tehnološki, socijalni i kulturni razvoj, usklađen sa potrebama zaštite i unapređenja životne sredine, koji zadovoljava potrebe sadašnjice, a da ne dovodi u pitanje sposobnost budućih generacija da zadovolje vlastite potrebe. Konceptu održivog razvoja danas pripada centralno mesto u razmatranju drugoročne perspektive opstanka i napretka čovečanstva, a glavni razlozi za to su, u prvom redu, moralne, ekološke i ekonomske prirode.

Na prvom mestu, postoje jaki moralni razlozi da današnja generacija ostavi potomstvu u nasleđe ništa manje šanse za razvoj, no što ona ima sada. To znači da planeta Zemlja, sa svojim potencijalima, ne sme biti degradirana od strane postojećih ljudi. Dakle, pravo sadašnje generacije na iskorišćavanje resursa i životne sredine, ne sme ugroziti isto takvo pravo narednim generacijama.

Druga grupa razloga za održivi razvoj je ekološke prirode. Naime, priroda predstavlja vrednost samu po sebi, a očuvanje bio-diverziteta, ili zalihe prirodnih resursa ima opravdanje u stavu da je čovek samo deo prirode, te da nema prava da je nepovratno menja. Tada je svaki vid ekonomske aktivnosti kojim se narušava diverzitet živog sveta, ili bogatstvo resursa, neprihvatljiv.

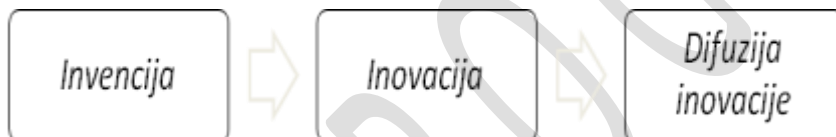
Treći razlog za opravdanje koncepta održivosti je ekonomske prirode, uz argument da nepoštovanje koncepta održivosti, vodi ka neefikasnom privrednom razvoju, u smislu sve većeg rasipanja resursa i energije, tj. tendencije dugoročnog pogoršanja odnosa inputa/outputa u globalnim razmerama.

Održivost podrazumeva dugogodišnji horizont, najmanje jednu ili dve generacije, odnosno period od 25-50 godina, a pri sagledavanju održivosti treba uzeti u obzir različite oblasti, pošto održivost obuhvata određeni balans između ekoloških, ekonomskih i društveno-kulturnih vrednosti [13; 11; 7]. Teži se onom stanju pri kojem zaliha prirodnog kapitala ne opada u vremenu, pošto su mogućnosti međusobne supstitucije različitih vrsta kapitala znatno manje, nego što se ranije smatralo [3]. Štaviše, kako se zalihe prirodnih resursa troše, mogućnosti supstitucije će postajati sve manje. Otuda proističe striktan zahtev za razvojem koji ne umanjuje zalihe pojedinih prirodnih resursa. Dakle, održivim se smatra stanje u kom se resursi koriste tako da buduće proizvodne mogućnosti čovečanstva ostanu očuvane. Smatra se da privredni razvoj ima šanse da bude održiv, uprkos u prošlosti utrošenim nereproduktivnim resursima, ukoliko smanjene zalihe resursa budu nadoknađene povećanim kvalitetom fizičkog kapitala, kao i nagomilanim intelektualnim kapitalom [15].

Jedan od ključnih faktora održivog razvoja jeste inovativnost. Neosporno je da povećanje inovativnosti, uz odgovarajući transfer inovacija, dovodi do povećanja prosperiteta regiona ili zemlje. Pored toga, inovativnost je ključna i za razvoj na nivou preduzeća i jedan je od

najznačajnijih nefinansijskih činilaca koji određuju vrednost preduzeća ili kompanije na tržištu. Postoji visok nivo korelacije između nacionalnih rezultata opšte konkurentnosti i rezultata inovativne sposobnosti preduzeća. Stoga, mnoge zemlje investiraju u inovacije, u cilju podsticanja ekonomskog razvoja.

Inovacija je instrument preduzetništva, koje karakteriše velika sposobnost preobražavanja postojećih ideja u korisno nove oblike ili određenu kombinaciju, koja izgleda sasvim nova i korisnija od prethodne. Inovaciji prethodi invencija (invencija = dosetljivost, dosetiti se), koja predstavlja ideju, opis ili model za novo poboljšano sredstvo, proizvod, usluga ili proces, što znači da inovacija zavisi od kreativnosti i efikasnosti generisanja znanja. Inovacija je ustvari faza inovacionog procesa: invencija - inovacija - difuzija inovacije (slika 1.), pri čemu je difuzija inovacije proces širenja tehnoloških i drugih novina posle početne komercijalizacije, modifikacije i poboljšanja. Važno je istaći da ne dovodi svaka invencija do uspešne inovacije, niti se svaka inovacija završava poslovnim uspehom.

Slika 1.: Inovacioni proces

Inovativnosti u funkciji privrednog razvoja

Smatra se da se ključno razumevanje pokretačkog duha nalazi u inovativnosti. Dok su produktivnost, kao i konkurentnost (competitiveness) činioci koji podstiču visoki ekonomski rast, inovacije su pokretači nove ekonomije. Suština svih razvojnih promena, po svemu sudeći, ogleda se u inovativnosti. Šumpeter [14, str.38-43] je smatrao da ekonomski razvoj donosi kvalitativne promene koje su ključne, a one su podstaknute inovacijama u različitim istorijskim razdobljima. On je inovacije proglasio za osnovni faktor tehnološkog progressa i ekonomskog razvoja, u smislu zamene starih tehnologija novim, što je nazvao „kreativnom destrukcijom“. S obzirom da je sve više prisutna u celokupnom području ljudske aktivnosti, inovativnost postaje uvodna tačka prilikom analize kompleksnosti nove ekonomije, društva i kulture u nastajanju, uključujući i individualnu invenciju, pa konačan rezultat zavisi od složenog obrasca različitih interakcija.[4, str.41] Privredni razvoj kroz primenu inovacija postaje činilac koji snažno utiče na ekonomsku snagu zemlje, ali ga treba tražiti i u duhu održivog razvoja. U osnovi, inovacija je funkcija visoko izučenog (veštog) rada i postojeće, znanjem kreirane organizacije.[5, str.100] Sama po sebi, inovacija je funkcija tri glavna činioca: [prema:19, str.159]

Prvo - kreiranja novog znanja u nauci, tehnologiji i u menadžmentu (bazične oblasti inovacija);

Drugo - raspoloživosti obrazovane radne snage, koja može da koristi nova znanja za unapređenje produktivnosti. Ovo je direktan rezultat kvaliteta obrazovnog sistema, odnosno alternativnih sistema edukacije;

Treće - postojanja preduzetnika sposobnih i voljnih da preuzmu rizik transformacije inovacije u biznis. To se dovodi u vezu sa postojanjem preduzetničke kulture, ali i sa otvaranjem institucija društva u pravcu preduzetništva [5, str.103-104]. Zbog toga ekonomski razvoj zavisi od institucionalnog okruženja koje ohrabruje aktivnosti preduzetnika. Prema Šumpeteru, inovacije su u suštini preduzetništvo [14, str. 51-55], dok Porter ističe da su inovacije i preduzetništvo u srcu nacionalne konkurentnosti [12, str. 134].

U međusobnoj povezanosti ovih činilaca menja se tehnologija, društvo, privreda, kultura, zapravo ova područja koja je inovativnost zahvatila. To ukazuje na široke integracije znanja na novim osnovama, jer se stvara umrežena inovacijska sredina čija su dinamika i ciljevi postali, u velikoj meri, međusobno povezani. Progres je ranije transformisao uslove života, dok su njegovi bitni uzroci ostali netaknuti. Sadašnji, tzv. intelektualni progres, utiče na to da se menjaju sami ljudi, s obzirom da promena dolazi iznutra, što nalaže definisanje razvojnih rešenja, koja će omogućiti njihov lični razvoj [4, str. 12-13]. To podrazumeva usaglašenost obrazovanja, organizacije rada, fleksibilnost profesije, tržišta rada, i dr.

Inovacija je uspešna ako je moguće njenom komercijalizacijom povratiti sredstva investirana u njen razvoj i ostvariti odgovarajući profit. Za uspešnost inovacija bitna je pravilna kombinacija strategije, strukture, sistema, zaposlenih i okruženja.[1, str.13-18] Produktivnost, koja podstiče ekonomski napredak, svodi se na privredni rast, a odlike društva su ključni činilac koji čini pozadinu privrednog rasta svojim uticajem na inovacije.[4, str.102] Inovativnost podrazumeva i izgradnju efikasnih mehanizama transfera inovacija u privredu i društvo, a veoma je značajan vremenski razmak između uvođenja inovacije i dostizanja nivoa pune produktivnosti. Međutim, pronalasci relativno sporo postaju praksa. Da bi se različita otkrića mogla brže uvesti i rasprostraniti kroz celokupnu privredu, činioци koji sudeluju u proizvodnom procesu moraju biti podvrgnuti promenama.

Ulaganja u inovacije i stvaranje novog, inovativnog ambijenta, predstavljaju neophodni preduslov za ostvarivanje održivog privrednog rasta i povećanja zaposlenosti. Zemlje koje ostvaruju najbrži ekonomski rast prednjače u pretvaranju ideja u proizvod ili uslugu. To se ogleda u novom pristupu upravljanju u privredi ("novoј ekonomiji"), kao i u kulturi, obrazovanju, informatičko-tehnološkoј pismenosti. Generalno, inovacioni sistem obuhvata mrežu institucija u oblasti obrazovanja, istraživanja i razvoja i poslovanja, odnosno, naučno-istraživačke institucije, državne organe koji definišu inovacionu strategiju i politiku kojom se ostvaruje uticaj na inovacije, kao i zakonodavno i makroekonomsko okruženje (kao što je slučaj u oblasti intelektualne svojine) i finansijske institucije. Ovo je institucionalno okruženje u kojem preduzeća posluju. Veoma je važno i prevazilaženje jaza između akademskih istraživanja i privrede, kako bi se skratilo vreme potrebno da se neka ideja realizuje na tržištu.

Strategija inovativnosti u uslovima tranzicije i krize

U uslovima kada se ceo svet suočava sa nezapamćeno složenim i međusobno povezanim ekonomskim, finansijskim i ekološkim izazovima, veoma je bitno razmišljati o razvojnoj strategiji i strategiji inovativnosti, kao načinu izlaska iz krize. Umesto potenciranja strategije koja se fokusira isključivo na opstanak, preduzeća koja (p)ostanu strateški inovativna imaju bolji položaj u ovim teškim ekonomskim vremenima. Takođe će stvoriti uslove za brži razvoj kada se ekonomsko stanje popravi.

Inovaciona strategija preduzeća odnosi se na donošenje strateških odluka iz oblasti razvoja novih proizvoda, usluga i procesa, kojima se usklađuju sposobnosti preduzeća i mogućnosti koje postoje u okruženju, radi ostvarivanja dugoročnih poslovnih ciljeva [16, str. 35]. Osnova za donošenje inovacione strategije je poslovna strategija preduzeća i ona ima ulogu posrednika između preduzeća i okruženja u oblasti inovativnosti. Inovaciona strategija se mora konstantno usklađivati sa tehnološkom, marketing, proizvodnom i drugim funkcionalnim strategijama [8, str. 96].

Strategijski pristup inovativnosti, kako na nivou preduzeća, tako i na makro nivou, podrazumeva kontinuiranu podršku i podsticanje preduzetništva i inovativnosti, kao temelja uspešnosti. To podrazumeva uvažavanje znanja kao kritičnog faktora, pošto u oštrim konkurentskim uslovima, samo oni sa kritičnom masom znanja koje generiše pouzdani i neprekinuti niz inovacija, mogu da računaju na opstanak i uspeh, odnosno rast i razvoj. Stoga je važno je da se inovacije podstiču da bi se obezbeđivao inovacioni potencijal, koji bi se dalje realizovao na tržištu. U preduzetničkom društvu, pojedinci i institucije razvijaju navike fleksibilnosti, kontinualnog učenja i prihvatanja promena kao normalnog i kao prilike. Posebno je značajan problem merenja, kvantifikacije inovacijskog rada, tehnoloških promena, jer je najveća teškoća u razumevanju uloge inovacija u ekonomskim procesima, nedostatak kvantitativnih pokazatelja, mera inovativnih inputa i autputa [10, str. 3].

Tranzicioni ambijent, posebno obeležen teškoćama u domenu ekonomskog sistema i privredne aktivnosti, predstavlja okruženje koje izuzetno nepovoljno utiče na subjekte privređivanja, što rezultuje slabljenjem privrednih subjekata, usporavanjem, pa čak i obustavljanjem ključnih aktivnosti preduzeća, njihovim sve težim položajem, osiromašenjem. Sve to povratno negativno utiče na okruženje, a to je već začarani krug iz kog je teško izaći.

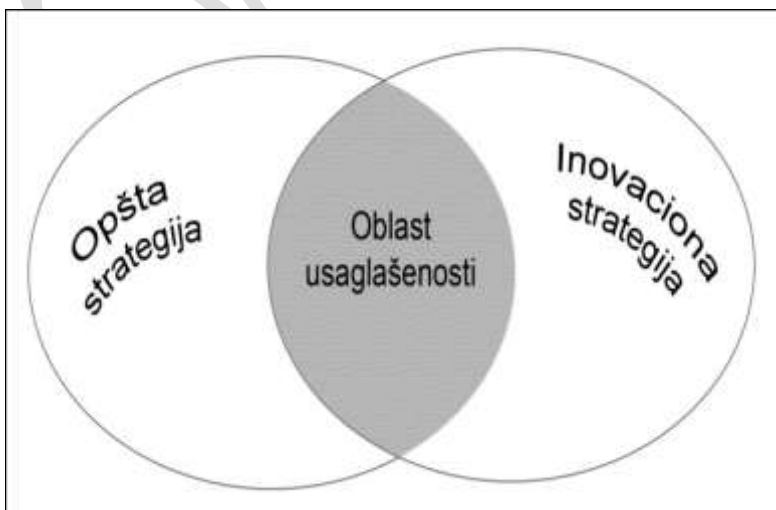
Putevi izlaska iz začaranog kruga krize vide se pre svega u preduzetničkom duhu, inovativnosti i inovacionoj strategiji, kao snagama koja će razbiti začarani krug privrednih teškoća. Strategijom promena, pre svega sistemskim, strategijskim pristupom inovacijama, preduzeća mogu obezbediti nove cikluse poslovnih aktivnosti, a njihovim oživljavanjem ozdravljaju i delovi okruženja što bi trebalo da budu znaci izlaska iz krize celokupnog privrednog organizma.

U zdravim privredama, privredni ambijent deluje stimulatивно, jačajući konkurenciju, preduzetništvo i inovativnost. Međutim, u tranzicionom ambijentu uspostavljanje proaktivne, preduzetničke,

inovativne strategije, ne javlja se spontano kao direktan odgovor na turbulentno okruženje preduzeća, već je najčešća prirodna reakcija firmi odsustvo inicijative i preduzetništva i “čekanje boljih vremena”. Stoga je potrebno da se traganje za šansama, prilikama i rešenjima problema, institucionalizuje i da se neprekidno realizuje interni ciklus istraživanja i razvoja, a da proizvodnja i marketing budu fleksibilni i responzivni na promene u relaciji proizvod-tržište [1]. Usled ekonomske slabosti, ali i radi smanjenja i podele rizika, jedno od rešenja je međusobno umrežavanje preduzeća, odnosno stupanje u razne forme kooperacije i strateške alijanse. Zajednički nastup je determinisan usaglašenim potrebama tehnološkog jačanja, kao i dinamikom sticanja potencijala za inovativne projekte.

Jednu od potencijalnih opasnosti po održivi (privredni) razvoj predstavlja česta neusklađenost opšte politike odnosno strategije, na makro nivou, sa strategijom inovativnosti. Tranzicija je fundamentalna promena u ispunjavanju društvenih potreba, a inovacija je ključni proces u tranziciji, jer podrazumeva razvoj i širenje širokog spektra novih tehnologija, institucija i društvene prakse [6, str. 522]. Međutim, dok se tranziciona politika fokusira na podsticanje opšte društvene tranzicije, strategija inovativnosti pretežno nastoji da podstakne i usmeri inovacije u cilju povećanja ekonomskog rasta. Iako načelno i tranziciona politika, kao i inovaciona strategija, nastoji da stimulišu inovacije, u njenom fokusu su promene koje su dugoročno korisno za društvo u celini, pri čemu se uzima u obzir značaj i potrebu ekonomskog rasta, ali on nije ekskluzivni cilj.

Sa druge strane, iako inovaciona strategija može direktno, putem inovacija, da doprinese rešavanju različitih društvenih izazova, programi u okviru inovacione strategije uglavnom nastoje da ojačaju ekonomsku poziciju preduzeća i na taj način da doprinesu privrednom rastu. Opšta strategija i inovaciona strategija su usklađene samo onda kada inovacije koje doprinose, kako ekonomskom rastu, tako i opštem društvenom i održivom razvoju (slika 2).

Slika 2.: Oblast usaglašenosti opšte i inovacione strategije

Što je usaglašenost inovacione i opšte strategije veća, inovacije su efikasnije, a razvoj izvesniji i dugoročno stabilniji. Usaglašena inovaciona strategija, novi poduhvati i preduzetništvu, treba da budu podstičući faktor ozdravljenja ekonomije na nivou zemlje, kao i bezbolnije tranzicije, kroz unapređenje kompetencija i rast vitalnosti i fleksibilnosti preduzeća, sposobnih da se prilagođavaju ali i da ofanzivno deluju na novim tržištima. Na nivou privrede se sistemskim merama i rešenjima treba pružiti podršku inovacionim projektima, usaglašenim sa zahtevima održivog razvoja. kroz razne vidove umreženih preduzetničkih poduhvata. Bogatstvo naroda zavisi od toga koliko su nacionalni sistemi u stanju da podstaknu i podrže inicijativu za inovacijama, transferom znanja i difuzijom tehnologije.

Inovativna preduzeća u tranzicionom ambijentu

Globalizacija i internacionalizacija privrede je zadatke menadžmenta učinila još složenijim, zavisnim od mnoštva faktora i uticaja. Za privrede u tranziciji, to podrazumeva dodatni napor i brigu društva u celini kako bi se podrška i pomoć preduzećima, inovacijama i preduzetništvu, ostvarila uz uvažavanje svih kompleksnih sila koje su relevantne u tim procesima i kako bi se istinski zdrave i uspešne firme pojavile kao nosilac zdravog tkiva razvoja privrede i društva [9].

Pored presudnog uticaja sistemskih mera i rešenja, društvene i ekonomske politike, od vitalnog je značaja i da se u samim preduzećima stvore pretpostavke za puni zamah inovativne klime koja će značiti i specifični odnos prema tehnologiji i inovacijama, posebna svojstva poslovne strategije, odgovarajuće oblike strukture, pored vlasničkog prestrukturiranja kao već uvažene, nužne pretpostavke. Osnova snažnog, efikasnog i dugoročno efektivnog preduzeća nalazi se u jačanju njegovih jasno i dobro postavljane sposobnosti i kompetencija. Dobro odabrane i razvijene ključne kompetencije, strategijski pristup, uz sistemsko uvođenje inovacija, smatraju se osnovom za ostvarivanje konkurentne prednosti savremenih preduzeća.

Inovativnost podrazumeva promenu, potrebu da se radi drukčije, da se istraže nove mogućnosti i da se preuzme rizik, a za to ljudi moraju imati dobar razlog – moraju verovati u menadžment i budućnost preduzeća. Inovativno preduzeće vođeno je vizijom koja uliva energiju, visokom usmerenošću na korisnike, kao i sistemom vrednosti i procesima koji omogućavaju da se kreativni i inovacioni potencijali efikasno usmeravaju prema višem nivou produktivnosti i konkurentnosti. U današnjoj privredi baziranoj na znanju smatra se da su inovacije i inovativne kompetentnosti ključni pokretači dugoročne konkurentnosti, profitabilnosti i poslovnog uspeha preduzeća, nacionalne i globalne ekonomije. Inovativne kompetentnosti bi trebalo da omoguće razvoj i unapređenje sposobnosti za inoviranje - kreiranje novih proizvoda, usluga, procesa, metoda organizacije i marketinga, tj. za upravljanje inovacionim procesima od ideje do komercijalizacije i ostvarivanja tržišne superiornosti.

Ocenjujući stanje preduzeća u tranzicionom ambijentu, može se u opštim crtama ukazati na kritične pravce razvoja i neophodne preduslove za prevazilaženja teškoća, a time i prevođenja privrede u svetski integrisanu, efikasnu i prosperitetnu. Nužne su promene i izgradnja ključnih kompetencija preduzeća, koje će omogućiti neophodnu fleksibilnost i inovativnost preduzeća. U prvom redu, to su tehnološke kompetencije, upravljačke kompetencije, kompetencije u domenu organizacione klime, kao i kompetencije kooperativnosti i saradnje [9].

Pored navedenih kompetencija, standardi, odnosno procesi uvođenja standarda i odgovarajuća sertifikacija, predstavljaju još jedan nužan preduslov razvoja i integracije u svetsku privredu, kako za poslovnu i proizvodnu kooperaciju, tako i za prodor na izbirljivo i zahtevno međunarodo tržište, sa definisanim standardima kvaliteta, cenama i određenim rokovima.

Zaključak

Svaku krizu, a i tranzicija u određenom smislu predstavlja krizu, treba posmatrati kao priliku za novi razvoj, za napredovanje, učenje i usavršavanje sopstvenih potencijala. Istovremeno, imperativno se nameće potreba da razvoj bude održiv, kako sa ekonomskog, tako i sa socijalnog i ekološkog aspekta. Donošenje uniformnih recepata bi bilo vrlo pogrešno, ali se kao preporuka srazmerno malim ekonomijama može istaći potreba donošenja održive razvojne strategije, obezbeđenja rasta kroz inovacije, usaglašenosti strategije inovativnosti i opšte razvojne strategije, uz jačanje preduzetništva i zaštitu intelektualne svojine.

Inovacije, kao jedan od ključnih faktora održivog razvoja, omogućavaju značajniji napredak nego prosto kvantitativno povećanje korišćenja prirodnih resursa. Održiva rešenja, pored tehničkih inovacija uključuju i ekonomske, društvene i institucionalne inovacije. Da bi se inovativnost sistemski uspostavila i usmerila potrebni su odgovarajući uslovi u okruženju. Usmeravanje razvoja prema inovativnosti treba da bude bazična i nezamenjiva osnova za obavljanje neophodnih aktivnosti u privredi i društvu. Međutim, za to su potrebne odgovarajuće kompetencije, kako ljudi tako i organizacija, odnosno preduzeća. Pošto je inovativnost prvenstveno zavisna od ljudskog umeća i sposobnosti, bitna je sposobnost privrede da najracionalnije zaposli ljudske resurse. Kao glavni izvor inovativne kompetentnosti, izdvaja se uticaj znanja na znanje, odnosno tehnologija stvaranja znanja, obrade informacija i transfer znanja u praksu.

Zalaganje za održivi razvoj podrazumeva pristup inovacijama, gde društvo (vlade/države) mora da odluči koji balans ekonomskih, ekoloških i socijalnih ciljeva treba da bude postignut. Perspektiva zajedničkog održivog razvoja u budućnosti, važna je kako sa makro aspekta, tako i za preduzetnike i investitore i u tom smislu je potrebno usmeravati inovacije u pravcu održivog razvoja. U kreiranju inovacione strategije u tranzicionom okruženju, koja će omogućiti održivi razvoj, neophodno je poći od platforme koja ima najveći potencijal za otvaranje novih radnih mesta, mogućnost iskorišćenja ljudske kreativnosti, veštine i talenata, uz

uravnoteženo korišćenje prirodnih resursa. Tranziciona privreda nije u stanju da se razvija samostalno, jer uveliko zavisi od države, a tranziciona država (vlada) se u praksi prečesto oslanja na kratkoročne mere. Međutim, neophodan je jasan i stabilan strateški okvir, koji se neće menjati u zavisnosti od dnevno-političkih potreba, što je jedna od pogubnih karakteristika tranzicionih društava, odnosno privreda.

Literatura

1. Afuah, A.: *Innovation Management: Strategies, Implementation and Profits*. Oxford, Oxford University Press, 2003.
2. Ansoff, I., McDonnell, E.: *Implanting Strategic Management*, Prentice Hall, UK, 1990.
3. Barbier, E.B. and Markandya, A.: *The Conditions for Achieving Environmentally Sustainable Development*. European Economic Review 34, 1990.
4. Castells M.: *Informacijsko doba - ekonomija, društvo i kultura: uspon umreženog društva*, Golden marketing, Zagreb, 2000.
5. Castells, M.: *The Internet Galaxy*, Oxford University Press, Oxford, 2001.
6. Geels, F., Hekkert, M., Jacobsson, S.: 2008, *The Dynamics of Sustainable Innovation Journeys*, Technology Analysis and Strategic Management, Vol. 20, no. 5. pp. 521-536. Manchester, 2008.
7. Jansen, L.: *The challenge of Sustainable Development*, Journal of Cleaner Production 11: 231-245., 2003.
8. Lajović, D., Vulić, V.: *Tehnologija i inovacije*. Ekonomski fakultet, Podgorica, 2010.
9. Levi-Jakšić, M.: *Upravljanje tehnologijom i operacijama*, FON, Beograd, 1996.
10. Mowery, D. C., Rosenberg, N.: *Technology and the pursuit of economic growth*, Cambridge University Press, Cambridge, 1989.
11. Pezzoli, K.: *Sustainable Development: a transdisciplinary overview of the literature*, Journal of Environmental Planning and Management 40(5): 549-574., 1997.
12. Porter, M.: *The Competitive Advantage of Nations*, p. 134, citirano prema: Kovačević, M.: *Dugoročne tendencije, stanje i ograničenja rasta konkurentnosti privrede i izvoza Srbije*, Ekonomski anali, septembar 2004.
13. Rotmans, J.: *Transitions on the move: Global Dynamics and Sustainable Development*. Bilthoven, The Netherlands, Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM), 1994.
14. Schumpeter, J.: *Kapitalizam, socijalizam i demokracija*, Globus, Zagreb, 1982.
15. Solow, R.M.: *Sustainability: An Economist's Perspective*. In: Dorfman, R. and Dorfman, N.: *Economics of the Environment: Selected Readings 3-rd ed.*, New York, W.W. Norton, New York, 1993.
16. Stošić, B.: *Menadžment inovacija - ekspertni sistemi, modeli i metodi*. FON, Beograd, 2007.
17. Šumpeter, J.: *Kapitalizam, socijalizam i demokracija*, Globus, Zagreb, 1982.
18. Valsiner, J.: *Čovekov razvoj i kultura*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1997.
19. Zjalić L.M.: *Inovativnost - nezaobilazan činilac razvoja*, Međunarodni problemi, Vol. 59, br.1, Beograd, 2007.